

קובץ המאור תשרי תשס"ז-תוספת שבת ויו"ט

בענין תוספת שבת ויו"ט

ב' הבנות לענין תוספת שבת ויום טוב

במש' (פסחים צט:): תנן "ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך." והתוס' (שם ד"ה עד) הקשו על מה שהמש' כתבה "עד שתחשך" ואילו לגבי אכילה בשבת ויו"ט תניא "לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה", ולא הזכירה הברייתא הלשון "עד שתחשך." ותרצו התוס': ואומר ר"י מקורבי"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח והמצה והמרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה מצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום.

כלומר, שהטעם שלגבי פסח כתבה המש' "עד שתחשך" הוא משום שבפסח צריך לאכול את הסעודה דוקא בלילה ואינו יכול לאכול מבעוד יום. ודבר זה נלמד מהקרבן פסח שצריך לאכול את הפסח **בלילה** הזה, ומכיון שיש היקש בין מצה ומרור לפסח, צריך לאכול את המצה והמרור בלילה ג"כ. משא"כ שבתות וימים טובים יכול לאכול מבעוד יום.¹

ועיין בקובץ שיעורים (להגרא"ב ווסרמן פסחים ריב) שהקשה על התוס' מדברי התוס' בכתובות (מז. ד"ה דמסר). הגמ' שם הביאה אוקימתא באשה שנשאת בשבת וימים טובים. וכתבו התוס': אע"ג דאמר במו"ק ושמחת בחגך ולא באשתך דאין נושאים נשים בחולו של מועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה ודרשה גמורה היא כדאמר בחגיגה דהוי מדאורייתא איכא למימר דהכא איירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא כיו"ט לענין מלאכה דתוספת דאורייתא ובטילה באותה שעה מן המלאכה.

כלומר, שהתוס' הקשו שבמו"ק (ח:): מבואר שאין נושאים נשים במועד משום שיש מצות ושמחת בחגך, ואין מערבין שמחה בשמחה. וא"כ היאך אפשר לגמ' בכתובות לומר אוקימתא באשה שנישאת ביום טוב. ותרצו התוס' שהאוקימתא היא באשה שנישאת בתוספת יום טוב. דהיינו, זמן שיש איסור מלאכה אבל אין איסור לישא אשה.

והקשה הקובץ שיעורים:

בתוס' ריש ע"פ כתבו דאכילת מצה היא דוקא עד שתחשך ולא כמו בשבת דאפשר לקדש מבעוד יום וטעמא משום דכתיב בלילה ותוספת יו"ט לא הוי לילה ומשמע דאי לאו קרא ראוי לומר דיוצא בפסח ומצה בתוס' יו"ט כיון דקדוש לענין איסור מלאכה ה"ה לענין מצות היום וקשה דבכתובות מ"ז כתבו דבתוס' יו"ט ליכא מצות ושמחת בחגך אך דאסור במלאכה מדאורייתא, ומ"ש מצות מצה ממצות ושמחת.

כלומר, שהתוס' (פסחים) כתבו שאי אפשר לצאת ידי חובת מצה בלילה משום היקש לפסח. ומשמע שבלי ההיקש היינו אומרים שיוצא ידי חובת מצה בתוספת יום טוב. ואילו התוס' בכתובות כתבו שמותר לישא אשה בתוספת יום טוב, משום שבזמן תוספת שבת אין שום מצוה של ושמחת בחגך. וא"כ קשה מ"ש מצות מצה שבלי ההיקש אפשר לצאת ידי חובתו בתוספת יום טוב, ממצות ושמחת שאי אפשר לקיימו בזמן תוספת יום טוב.

¹ עיין בפמ"ג (מ"ז תעב:א) שהקשה על הצורך ללמוד שמצה צריך להיות דוקא בלילה מהיקש לפסח, הלוא כתיב (שמות יב:יח) "בערב תאכלו מצות." ותירץ שהלשון "ערב" אינו צריך להיות דוקא בלילה, שהרי בפסח ג"כ כתיב "תזבח את הפסח בערב" וזבחת הפסח הוא ביום. אולם הט"ז (תרל"ט:יב) כתב שהטעם שצריך לאכול בסוכה בליל ראשון דוקא בלילה הוא משום שאכילה בסוכה הוקש למצה ובמצה כתיב בערב תאכלו מצות. ועיין בשו"ת פני מבין (או"ח ס' קב) שהסביר דברי הט"ז שא"א ללמוד את ההיקש מפסח אלא משום שיש עמו קרבן פסח. אבל בזה"ז כיון שאין קרבן פסח, אין ההיקש קיים. לכן הט"ז טרח למצוא מקור אחר לאכילה בסוכה בלילה בזה"ז. אך עדיין צ"ע במקורו.

ומבואר מזה שיש ב' הבנות בבעלי התוספות לענין תוספת שבת ויום טוב. התוס' בפסחים סוברים שתוספת שבת ויום טוב מושכת את קדושת היום באופן שאם מקבל שבת או יום טוב מבעוד יום, הרי כל קדושת היום עליו, ויכול לקיים מצות היום. לכן לולא ההיקש מפסח היה אפשר לקיים מצות מצה וכל מצוות הלילה. אמנם, התוס' בכתובות סוברים שתוספת שבת ויום טוב אינה מושכת את קדושת היום, אלא היא רק קבלה שלא לעשות מלאכה קודם ביאת קדושת היום. אין על תוספת זו קדושת היום, ואי אפשר לקיים המצוות של היום.² לכן מי שקבל עליו יום טוב מבעוד יום עדיין אינו חייב במצות ושמחת בחגך ואין איסור לישא אשה משום האיסור של אין מערבין שמחה בשמחה.³

תוספת יו"ט לגבי מצוות ליל הסדר

והנה בהגדה אנו אומרים "יכול מראש חדש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך." דהיינו, שיש סברא לומר שיוצא מצות סיפור יציאת מצרים מבעוד יום, אך יש גזירה"כ שאין יוצאים אלא בשעה שהמצה והמרור מונחים לפניך.

ועיין בהגדת מעשה נסים לבעל הנתיבות שהסביר שהיה ס"ד לומר שיוצא כבר מר"ח משום שניסן הוא חדש הגאולה. והיה ס"ד לומר שיוצא מבעוד יום שאפשר שמצות סיפור יציאת מצרים קשור להקרבת הקרבן פסח. ולמסקנא, שאין יוצאים מצות סיפור יציאת מצרים אלא בלילה, סיפור יציאת מצרים קשור לאכילת הקרבן פסח.

ועיין בהגדה של פסח מבית לוי (עמ' ככד) שהביאו דברי הגרי"ז שהעיר:

צ"ע דאיך הוה ס"ד דיוצאים בסיפור יציאת מצרים בארבעה עשר הלא כתיב ביום ההוא. ונראה לבאר ע"פ מה שכתבו התוס' בפסחים (צט): דמצה ומרור אין יוצאים בהם בזמן של תוספת יו"ט משום דאיתקשו לפסח שזמנו רק בלילה. וזה היה הס"ד שסיפור יציאת מצרים יהיה מבעוד יום דהיינו בתוספת יו"ט, דהו"א דכמו דקידוש וסעודה שייך בזמן של תוספת יו"ט ה"נ סיפור יציאת מצרים.

כלומר, שהגרי"ז הקשה איך ס"ד לומר שיוצא מצות סיפור יציאת מצרים מבעוד יום אם החיוב הוא דוקא ביום ההוא (היינו בליל ט"ו ולא ביום י"ד). ותירץ ע"פ דברי התוס' בפסחים שתוספת יום טוב מושכת את קדושת היום. לכן לולא הגזירה"כ של בעבור זה היינו אומרים שיוצא מצות סיפור יציאת מצרים בזמן תוספת יום טוב.

ועיין שם שהגרי"ז העיר שהקשה הגר"ח על דברי התוס' בפסחים:

דנהי דיש על התוספת דין קדושת יו"ט מ"מ דבר שקבוע זמנו לליל חמשה עשר מה שייך בו תוספת, והלוא תוספת יו"ט אינו שייך אלא לקדושת יו"ט ולא איסור מלאכה אבל אינו שייך למצוות מיוחדות כגון מצה וסוכה שאין להם שייכות לדין יו"ט אלא הם מצוות שחייבה התורה לקיימם וקבעה להם זמן ובשעת התוספת עדיין לא הגיע זמנם.

כלומר, שאף אם נאמר שתוספת יום טוב מושכת את הקדושת היום, מ"מ אין זה מועיל אלא לקיים את המצוות התלויות ביום טוב בכלל בזמן התוספת. אבל המצוות התלויות ביום קבוע כגון מצה שצריך

² ולכאורה לפי התוס' בכתובות אי אפשר להתחיל את הסעודה מבעוד יום שאי אפשר לקיים מצות קידוש ומצות לחם משנה, ורק לפי התוס' בפסחים אפשר לקדש מבעוד יום. ואי"ה יתבאר הכל להלן.

³ עיין במשנת יעב"ץ (ס' כט) שכתב שאין מהל' בין שני בעלי התוס', אלא כו"ע סוברים שתוספת שבת מושכת את קדושת היום. רק שלגבי מצות שמחת יו"ט, מכיון שאין מצות שמחת יו"ט בליל ראשון (עיין מש"כ בזה במאמר על שמחת יו"ט), אין מצות שמחת יו"ט גם בתוספת יום טוב. [אך יש להעיר, שלפי דבריו יוצא שמכיון שאין מצות שמחת יו"ט בליל ראשון, ה"ה שמותר לישא אשה בליל ראשון. ובאמת כ"כ הטורי אבן (הגיגה ח:). והקשה המשנת יעב"ץ א"כ למה לא תרצו התוס' שהאוקימתא היא בליל ראשון, בלי לומר שמירי בתוספת יום טוב. ותירץ שהגמ' שם כבר דחתה האפשרות של אוקימתא של לילה מטעם אחר.]

לאכול מצה בליל ט"ו ניסן; וסוכה, שצריך לאכול בסוכה בליל ט"ו תשרי, תוספת יו"ט אינה מועילה להשוות את היום להיות ט"ו ניסן או ט"ו תשרי. ולפ"ז קשה איך היה ס"ד להתוס' שאפשר לקיים מצות מצה בזמן תוספת יום טוב, הלא אפילו אם נאמר שבזמן התוספת כבר נחשב לליל ט"ו, מ"מ עדיין א"א לקיים את מצות מצה משום שהיא מצוה התלויה בזמן קבוע (ועיין לקמן).

שיטת הרמ"א

והנה, יש ב' דעות ברמ"א אם אפשר לאשה להפסיק בטהרה בזמן תוספת שבת כדי להתחיל ספירת הז' נקיים ביום השבת. הרמ"א (יו"ד קצו:א) כתב "י"א אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול אינה יכולה לבדוק או ללבוש לבנים ולהתחיל מיום המחרת מאחר דהקהל כבר עשו אותו לילה וי"א דמותר אפי' עשו הקהל שבת ונוהגין לכתחילה ליהרר ובדיעבד אין לחוש." ולכאורה ב' הדעות תלויות על ה' הדעות בתוס'. השיטה המחמירה סוברת שתוספת שבת מושכת את קדושת היום, באופן שאין דין היום כערב שבת כלל אלא כליל שבת וכהתוס' בפסחים. ולכן אי אפשר לאשה להפסיק בטהרה בזמן תוספת שבת כדי שיום השבת יהיה יום הראשון של הז' נקיים. אבל השיטה המקילה סוברת שאין תוספת שבת מועילה אלא לאסור המלאכה אבל לא לענין קדושת היום. לכן זמן תוספת שבת באמת הוא ערב שבת ולכן יכולה להפסיק בטהרה ולהתחיל הז' נקיים בשבת.

אמנם, הגר"א (בביאורו שם) כתב שהשיטה המקילה מקורה מהתוס' בפסחים. ומשמע מדבריו, שאף שהתוס' סוברים שאפשר לקבל שבת מבעו"י ולהמשיך קדושת היום להיות **שבת**, מ"מ אי אפשר לקבל שבת באופן שיהא נחשב ללילה. ולכן כשמקבל שבת מבעו"י הרי הוא שבת, אבל עדיין הוא יום ששי. והראיה לזה הוא מדברי התוס' שכתבו שאי אפשר לצאת ידי חובת מצה אף שקדושת היום כבר באה. והטעם הוא משום שבעיני לילה כדי לקיים מצות מצה, ואי אפשר להשוות את היום ללילה. לכן אשה שכבר קבלה עליה שבת אפשר לה להפסיק בטהרה משום שעדיין יום הוא.

ולפ"ז, יש לעיין בשיטת המחמירים. האם באמת יש מקור בראשונים לומר שע"י קבלת שבת אפשר להשוות את היום ללילה.⁴ ועיין במשנת יעב"ץ (כט) שהעיר שבאמת מצינו שיטה זו בתוספות רבינו יהודה החסיד (ברכות כז.). הוא הקשה קושיית התוס' למה דוקא בפסח בעינן עד שתחשך וכתב: דלילה בעינן דוקא ומצה איתקשאי לפסח אבל אם אכלן מבעוד יום לא יציא ידי חובתו אעפ"י שיכול לקדש ולהתפלל של שבת כדאמרינן הכא לענין פסח ומצה בעינן לילה ממש ומיהו שמא הזכיר משתחשך לאשמעינן שאע"פ ששיחית פסח מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כמו שאר קדשים **ולעולם אין לחלק לענין תוספת כדאמרינן.**

כלומר, שמתחילה הביא תירוץ התוס' שאי אפשר לצאת חובת מצה אלא בלילה. אך כתב תירוץ אחר והוא שהמש' רק באה לומר שאי אפשר לצאת חובת פסח ביום ממש (כמו ההוה אמינא בהגדה יכול מבעוד יום), אבל לענין זמן תוספת ודאי אפשר לצאת חובת פסח וגם חובת מצה. הרי שרבינו יהודה החסיד סובר שאפשר לצאת חובת מצה בזמן תוספת יום טוב אע"פ שצריך לאכול את המצה בלילה. ומבואר מדבריו שיטה שלישית בענין תוספת יום טוב והיא שע"י קבלת תוספת יום טוב הרי הוא משוה את היום ללילה ויכול לצאת ידי אלו המצוות שבעיני לילה.

ולפי הנ"ל, דברי התוס' בפסחים הם מקור לשיטת המקילים ברמ"א, ודברי רבינו יהודה החסיד הם מקור לשיטת המחמירים ברמ"א, שמשקבלה עליה שבת או משקבל הקהל שבת, שוב אי אפשר לה להפסיק בטהרה כדי להתחיל השבעה נקיים ביום שלאחריו. ונראה לדייק כן מלשון הרמ"א. כשהביא שיטת

⁴ תה"ד (רמח) שהוא מקור לשיטת המחמירים כתב שבאמת ע"י תפילת ערבית דינו "כמקצת לילה" ושוב אי אפשר להפסיק בטהרה. ומדבריו מבואר שאף אם התפללו הקהל במוקדם ביום חול הרי הוא לילה. אך הרמ"א לא כתב כן אלא לענין שבת. כלומר, שרק ע"י תוספת שבת אפשר להשוותו לילה, אבל ע"י אמירת ערבית גרידא אי אפשר להשוותו לילה, משום שהמצוה של תוספת מאפשרת לקבלת היום מבעוד יום. וביום חול שאין שום ענין של תוספת, אי אפשר לעשותו לילה. אך יש לדחות שהרמ"א לא כתב כן אלא משום שהמנהג היה להתפלל במוקדם רק בשבת ולא בחול, עיין במג"א (רסו:א).

המחמירים כתב "דהקהל כבר עשו אותו לילה." כלומר שהשיטת המחמירים היא שע"י תוספת שבת הרי הוא לילה. אך כשכתב הרמ"א שיטת היש מקילים כתב "דמותר אפי' עשו הקהל שבת." כלומר שהשיטת המקילים היא שמותר להפסיק בטהרה משום שהם סוברים שלא השוו אותו לילה אלא הוא רק קבלת שבת.

ועיין בשו"ת משיב דבר (א:עג) שדן לענין מי שכבר קבלה עליה יום טוב ואח"כ נודע שמת לה מת והנהיגה מקצת אבילות קודם שקיעת החמה אם אבילות זו עולה כדי שיבוא הרגל ויבטל את האבילות. והגרי"ד (נפש הרב עמ' קנה) כתב ששאלה זו תלויה על ב' הבנות בתוספת שבת ויו"ט. אם תוספת יום טוב היא רק לענין האיסור מלאכה ואינה מושכת את קדושת היום להיות קדוש בזמן תוספת, אז מה שהנהיגה אבילות קודם שקיעה די כדי שיבוא הרגל ויבטל את האבילות. אבל אם קדושת היום נמשכת ע"י קבלת שבת ויום טוב, א"כ משקבלה עליה יום טוב, כבר התחיל החיוב שמחה, והאבילות שכבר נגעה איננה אבילות כלל ולא יבוא הרגל ויבטלו משום שלמעשה לא התחילה להתאבל, שאין הרגל מבטל האבילות אא"כ יש התחלת אבילות קודם הרגל. וב' הבנות אלו הם הבנת התוס' בפסחים והתוס' בכתובות כמו שכתבנו. ולפי שיטת רבינו יהודה החסיד ודאי שאין הרגל מבטל האבילות שהרי הוא כבר לילה וכל קדושת היום טוב עליה.⁵

שיטות הט"ז והמהרש"ל

הט"ז (או"ח ריש ס' תצד) כתב שבלייל שבועות מאחרין להתפלל ערבית משום שבעינין שבע שבועות תמימות ואם יתפלל מבעוד יום הרי חסר התמימות מספירת העומר, ולכאורה אינו יכול לקדש ג"כ.⁶ והקרוב נתנאל (ריש פרק ערבי פסחים אות ב') חולק עליו וסובר שמותר לקדש מבעוד יום אף בלייל שבועות משום שאין גזיה"כ שקידוש בלייל שבועות צריך להיות דוקא בלילה. ואם מותר לקדש בלייל שבת מבעוד יום, ה"ה דמותר לקדש מבעוד יום בלייל שבועות.

ובאמת צריך עיון בדברי הט"ז, מהו שיטתו לענין תוספת יום טוב, ומדוע אינו יכול לקדש. אם הוא ס"ל כדברי התוס' בכתובות, מה שקבל עליו יום טוב לא מעלה ולא מוריד שהרי התוספת היא רק לענין מלאכה, ולכאורה אינו יכול לקדש.⁷ ואם ס"ל כהתוס' בפסחים, הלאו כתבו שולוא איזו גזיה"כ, אפשר לקיים כל מצוות היום בזמן תוספת שבת. והכא אין גזיה"כ שצריך לקדש את החג דוקא בלילה. ואם ס"ל כדברי רבינו יהודה החסיד, לכאורה אין סברא כלל לומר שיש להמתין עד צאת הכוכבים כדי להתפלל ערבית שהרי במה שקבל עליו יום טוב הרי הוא לילה לכל דבר.

וקודם שנתרן את דברי הט"ז יש להעיר, שאפילו אם לא נסבור כדברי הט"ז יש עוד טעם שאי אפשר לקדש מבעוד יום בחג השבועות. עיין בנצי"ב (העמק דבר ויקרא כג:כא ובשו"ת משיב דבר א:יח) שכתב שהטעם שאי אפשר לקבל את חג השבועות מבעוד יום הוא לאו משום תמימות אלא משום שלגבי שבועות (כג:כא) כתיב "וקראתם בעצם היום הזה." וכתב הנצי"ב (בהעמק דבר) "כבר ביארנו דעצם בא לדייק או יום ולא לילה או במקום שא"א לפרש כן ע"כ בא לדייק למעוטי תוספת [וכמו שכתב הנצי"ב (שם פסוק כח) לגבי יוה"כ דכתיב בעצם היום הזה והוא למעוטי תוספת יוה"כ מחיוב כרת]... ללמדנו שלא לעשות מקרא קודש אלא בלילה ולא מבעו"י ומכאן נהגו ישראל שלא להתפלל בעצרת מבעו"י."

ועיין במהרש"ל (שו"ת המהרש"ל ס' סח) שכתב שאין לקדש מבעוד יום בשמיני עצרת (בחו"ל) משום שיש חיוב עדיין לישיב בסוכה ולברך ברכת לישיב בסוכה, ואם יעשה כן כשכבר קבל עליו שמיני עצרת נמצא שהוא זלזול ליו"ט. וכתב שאין סברא לומר שמשקבל עליו שמיני עצרת כבר יצא יום שביעי של סוכות "זה אינו נהי דמוסיפין בתפילה כדאשכחן רב דצלי של ערב שבת בשבת אבל מ"מ לא להשוות לילה שהרי

⁵ עיין בתה"ד (רמח) שדן לענין אבילות במי ששמע שמועה שמת לו מת וכבר התפלל ערבית אם מונה מיום זה או מיום המחרת. וכתב שהוא תלוי על אותה השאלה של מי שהפסיק בטהרה לאחר שהתפללו הקהל ערבית. ועיין הע' 4.

⁶ הט"ז הזכיר רק שאינו יכול להתפלל מבעוד יום שמן הסתם, אדם מתפלל ואח"כ מקדש, ואם אסור לו להתפלל מבעוד יום, ממילא לא יקדש מבעוד יום. אבל אה"נ יודה הט"ז אם מאיזה טעם שיהיה, אדם רוצה לקדש מבעוד יום שיתפלל, גם זה יהיה אסור משום הדין של תמימות.

⁷ ועיין להלן מה שנכתוב א"ה לענין קידוש מבעוד יום בערב שבת לדעת התוס' בכתובות.

קריאת שמע עם ערבית היה אומר בעונתה. " כלומר, שאי אפשר להשוות את היום ללילה ע"י תוספת יום טוב, והביא ראיה לזה מקריאת שמע שצריך לקרותו דוקא בלילה, ואין יוצאים ק"ש אפילו אם מתפללים מבעוד יום.

אמנם, הט"ז (או"ח תרסח:א) חולק עליו וסובר שמשקבל עליו שמיני עצרת אין עוד חיוב לישב בסוכה (משום יום שביעי של סוכות) "דודאי מי שמוסיף מחול על הקודש ... כבר חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם זה והוא כמו בלילה ומחר ממש. " ומדברי הט"ז שכתב "והוא כמו בלילה ומחר ממש," משמע שהוא סובר כדעת רבינו יהודה החסיד שע"י תוספת שבת, היום נעשה ללילה.⁸ ואם באמת סובר הט"ז כרבינו יהודה החסיד, אנו רואים מזה שס"ל שמה שמשוה אותו ללילה אינו רק לחומרא אלא גם לקולא (שפוטרים אותו מלאכול בסוכה) אמרינן שהוא לילה.

והנה בין לדברי המהרש"ל ובין לדברי הט"ז, אי אפשר לומר שתוספת יום טוב מבטל קדושת יום שביעי של סוכות אא"כ אומרים שע"י תוספת יום טוב היום נעשה ללילה. ולפ"ז הוצרך הט"ז לומר שהוא כלילה ממש במה שקבל עליו יום טוב ולא היה די אם היה סובר כדברי התוס' בפסחים שקדושת היום נמשכת ע"י קבלתה. וההסבר הוא שלדברי התוס' בפסחים אין הקדושה נמשכת אלא לענין להוסיף קדושת היום של יום הבא על גבי אותו היום. אבל לדבריהם אי אפשר לגרוע מקדושת היום שיש שם כבר באותו היום. אם קבל עליו שמיני עצרת מבעוד היום, לדברי התוס' בפסחים, הרי יש כאן ב' קדושות ביחד, קדושת יום שביעי של פסח וקדושת שמיני עצרת, ועדיין חייב לישב בסוכה מדינא.⁹

ועיין במ"ב (תיט:א) שאם אכל סעודה בר"ח וקודם שבירך ברכת המזון התפלל ערבית, שוב אי אפשר לו להזכיר יעלה ויבא בברכת המזון, שמשותפלל ערבית הרי הוא לילה ואינו עוד ר"ח. אך שמעתי מהגר"צ שכטר שליט"א, שלפי דברי התוס' בפסחים אפשר להזכיר יעלה ויבא אף לאחר שהתפלל משום שתפילת ערבית אינו מגרע מהראש חדש מכיון שעדיין הוא יום, ולכן עדיין ר"ח הוא.

ועיין במשנת יעב"ץ (ס' כט) שכתב שלפי הנ"ל יש לומר שהט"ז הוא לשיטתו במה שהצריך להמתין להתפלל בליל שבועות עד צאת הכוכבים כדי שתהיה שבע שבתות תמימות. הט"ז ס"ל שדודאי אפשר לקבל שבועות מבעוד יום ולקדש קודם הלילה. ואין גזיה"כ שבאה לומר שהקידוש צריך להיות דוקא בלילה. אלא שס"ל להט"ז שמכיון שע"י קבלת יום טוב הרי הוא משוה את היום ללילה כיון שיש כח לעשות כן ע"י תוספת יום טוב, לכן במה שמקבל את היום טוב מבעוד יום, הרי הוא גורע משלימות של ספירות העומר, ונמצא שיש חסרון בתמימות של העומר. ולכן פסק שמאחרין להתפלל מטעם תמימות.

והקרבן נתנאל שכתב שמוטר לקדש מבעוד יום בליל שבועות, לכאורה סובר כדעת התוס' בפסחים, ומכיון שאין גזיה"כ שאין לקדש מבעוד יום מותר לקדש. ואין חסרון בתמימות שהרי קבלת היום אינו גורע ממה שהוא עדיין יום מ"ט של העומר.

⁸ ובמה שהביא המהרש"ל ראיה מק"ש שאין התוספת יום יום טוב משוה אותה ללילה, יש לדחות ולומר שהדין של ק"ש אינו דין בלילה אלא דין של "ובשכבך" שצריך לקרותו בזמן שכיבה דוקא. לכן לא מהני מה שקבל שבת מבעוד יום שאע"פ שקרוי לילה עדיין אינו קרוי זמן שכיבה.

⁹ והנה לענין מי שהיה מתענה ביום ששי וקבל שבת מבעוד יום, יש ג' שיטות בראשונים אם חייב להמתין מלאכול עד צאת הכוכבים. הא' שיטת ראב"ה (תתנח) דצריך להשלים התענית כמו ביום חול, ואין תוספת שבת מתיר את התענית. הב' שיטת המהר"ם (הובא במרדכי עירובין תצד) דצריך להשלים התענית, אך אם קבל עליו שבת מבעו", יכול לקדש משיתפלל. הג' שיטת הר"י (הובא במרדכי שם) שמוטר לאכול אף קודם שקבל עליו את השבת כדי שלא ליכנס לשבת מעונה. והמהר"ל (לג) כתב דיש לסמוך על המהר"ם ולאכול אם קבל עליו שבת מבעו" והתנה כן בתעניתו. אך הדרכי משה (רמטד: כתב דהמהר"ל לא היקל אלא בתענית יחיד שאפשר להתנות קודם התענית, אבל לא בתענית צבור כיון שאינו יכול להתנות. והנה, שיטת הר"י אינה שיטה עקרונית לענינו שהוא רק סובר שאסור להכנס לשבת מעונה ולכן אסור להתענות ביום ששי עד הלילה. אמנם, נראה שמחל' הראב"ה והמהר"ם תלויה על המחל' התוס' בפסחים ותוס' רבינו יהודה החסיד. הראב"ה סובר שאין תוספת שבת גורע ממה שחל עליו חיוב תענית. ולכן אע"פ שהוא שבת לענין שיכול לקיים מצוות היום, עדיין הוא יום ששי לענין תעניתו. אבל המהר"ם לכאורה סובר כדעת תוס' רבינו יהודה החסיד, שמכיון שקבל עליו שבת הרי הוא כלילה לכל דבר, ויום ששי כבר נגמר, וממילא גם התענית נגמרה.

ועיין בב"ח (או"ח תעב) שהביא מהמהר"ל בספר גבורות ה' שכתב שאע"פ שקבל עליו שבת מבעוד יום, חייב לאכול חלק מסעודתו בלילה ממש. והטעם הוא משום שהחוב לאכול ג' סעודות נלמד (שבת קיז:): ממה שכתוב "היום" ג' פעמים. א"כ צריך לאכול את הסעודות ביום שבת ממש.

ועיין בט"ז (תצאו:ו) שכתב "כתב בס"ח סי' רס"ט שבליל שבת צריך שיהי' גמר הסעודה בלילה ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה ול"ג כיון דתוס' מחול על הקדש הוא דאורייתא ע"כ יצא שפיר אפי' גמר קודם הלילה." הרי שהמהרש"ל ס"ל שאין להתחיל את הסעודה עד הלילה. אבל הט"ז חולק וסובר שאפשר להתחיל את הסעודה וגם לגומרה קודם הלילה משום שתוספת שבת הוא דאורייתא.

המשנת יעב"ץ (שם) העיר שהמחל' בין הט"ז והמהרש"ל היא לשיטתם. הט"ז שסובר שע"י קבלת שבת הרי נעשה לו כליילה, סובר ג"כ שיכול לאכול את כל הסעודה מבעוד יום. ואע"פ שיש גזיה"כ שהסעודות שבת צריכות להיות בשבת ממש, מ"מ כיון שקבל עליו שבת הרי זה כיום שבת ממש. אבל המהרש"ל שס"ל כהתוס' בפסחים, שע"י קבלת שבת אין זה לילה ממש אלא רק יכול לקיים מצוות היום. אך מכיון שיש גזיה"כ שצריך לאכול את הסעודה ביום שבת ממש, אי אפשר לצאת ידי חובת הסעודה אא"כ אכל מקצת ממנו בלילה ממש.

והנה, עיין באג"מ (או"ח ד:צט) שנשאל במי שכבר קבל עליו שבת מבעוד יום אם יכול לספור ספירת העומר של היום שעבר. לכאורה שאלה זו תלויה על המחל' בין המהרש"ל והט"ז. לפי הט"ז משקבל עליו שבת נעשה לילה ממש ואי אפשר לספור הספירה של היום שעבר. אבל לפי המהרש"ל אי אפשר ליום השבת לגרום מהיום שעבר ועדיין אפשר לו לספור.

המשנת יעב"ץ (שם) העיר שגם להיפך יש מחל' בין המהרש"ל והט"ז, דהיינו אם יכול לספור ספירת העומר של היום הבא אם כבר קבל עליו שבת. לפי הט"ז, לכאורה יכול לספור כיון שהוא לילה ממש לכל דבר.¹⁰ אבל לפי המהרש"ל, אף שיש ביום קדושת השבת, אין הספירה תלויה על מה שהוא שבת אלא במה שהוא לילה ואי אפשר להשוותו לילה ע"י קבלת שבת.¹¹

אך לפי זה יוצא שאם קבל עליו חג השבועות מבעוד יום, לדעת הט"ז כיון שהשוותו לילה אי אפשר עוד לספור יום מ"ט.¹² אבל לפי המהרש"ל, אפשר לו לספור עדיין, כן העיר המשנת יעב"ץ. וקשה קצת שהרי אם יבוא ויספור, יש סתירה מיניה וביה במה שיכול לספור ספירת העומר בחג השבועות.

ועיין במשנת יעב"ץ שהקשה על הט"ז, שהרי סתר את עצמו. שיטת הט"ז מבוססת על שיטת רבינו יהודה החסיד הסובר שמשקבל עליו יום טוב היום נחשב כליילה ויכול לקיים מצוות הלילה אפילו מצה וכדו' שצריך לאוכלם דוקא בלילה. ובאמת, הט"ז לא כתב כן. לגבי האיסור לאכול בליל פסח עד שתחשך כתב

¹⁰ ויש לדחות ולומר שאף לפי הט"ז אי אפשר לספור בזמן תוספת שבת שאפשר שזמן הספירה תלוי בזמן שכל העולם יכולים לספור, ואף שלדידיה הוי לילה, מ"מ לכל העולם שלא קבלו עליהם שבת לא הגיע זמן ספירת העומר.

¹¹ יש להקשות שלפי הט"ז היינו צריכים לומר שאסור לקבל שבת מבעוד יום כל משך ימי הספירה משום חסרון בתמימות, שהרי ע"י קבלת שבת במוקדם יש יום שאינו שלם. וכעין זה הקשה הנצי"ב (העמק דבר ויקרא כג:א) שאם הטעם שאינו יכול לקבל שבועות מבעוד יום הוא משום תמימות, מ"ש יום המ"ט משאר ימים. ויש לומר שגדר תמימות הוא שיהיה זמן של מ"ט ימים של כ"ד שעות. אם קבל עליו שבת וחסר מיום זה כמה שעות, הרי שעות אלו עולות ליום הבא ואין חסרון של תמימות. החסרון הוא רק אם מקבל יום טוב בליל שבועות שאי אפשר לשעות אלו לעלות ליום הבא ולכן יש חסרון בתמימות. ומצאתי במועדים וזמנים (ז:רלג) שהעיר על זה ותירץ באופן אחר והסביר, שהחג של שבועות אינו תלוי על יום מסויים בלוח. אלא לאחר שגמרו לספור כל ז' שבועות ממילא חל חג השבועות. לכן הטעם שאי אפשר לקבל חג השבועות מבעוד יום הוא משום שעד שיגיע יום ה' אין שום חיוב של שבועות כלל, וזהו מ"כ הט"ז שבעיני תמימות, שאי אפשר לקבל את החג עד שיושלם כל ימי הספירה.

¹² יש להסתפק לדעת הט"ז, אם לא ספר כבר וקבל עליו חג השבועות, האם נעשה ללילה, ושוב אי אפשר לו לספור, או דיילמא מכיון שיש בזה חסרון בתמימות, לא חל עליו התוספת שבת ושוב יכול לספור. ועיין במשנת יעב"ץ שהעיר, שיש עוד סברא שלא חל עליו התוספת והוא משום שהקבלה היתה בטעות במה שקבל עליו את החג בלי לספור את העומר, ואם היה זוכר בשעת קבלתו שלא ספר כבר, ודאי לא היה מקבל עליו את החג. ומכיון שכן, אדעתא דהכי לא קבל עליו את החג והוי קבלה בטעות.

(או"ח תעב:א) "דמצה דומיא דפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא בלילה". הרי שס"ל כדעת התוס' בפסחים, ולא כדעת רבינו יהודה החסיד, ויש סתירה בדברי הט"ז.

ותירץ המשנת יעב"ץ שבעצם הט"ז סובר כסברת רבינו יהודה החסיד שע"י קבלת היום טוב משה את היום הלילה. אך הט"ז חולק עליו לגבי פסח, מצה, ושאר מצוות ליל הסדר. המקור שפסח צריך להיות דוקא בלילה הוא הפסוק (יב:ח) "ואכלו את הבשר בלילה הזה". פסוק זה נאמר לפסח מצרים ומשמם נלמד לפסח דורות, ומשמם הוקש למצה. ובפסח מצרים ודאי לא אכלו את הפסח בזמן תוספת יום טוב אלא אכלו בלילה ממש. לכן י"ל שהגזיה"כ מפסח מצרים בא ללמד שאינו יכול לאכול את הפסח לדורות אלא בלילה ממש. ואפילו בזמן שדינו כלילה, כגון תוספת, אינו יכול לאכול את הפסח. לכן מה שכתב הט"ז שאי אפשר להתחיל ליל הסדר עד הלילה ממש, אינו סתירה למה שהוא סובר שזמן תוספת דינו כלילה. אלא שיש דין מיוחד בליל הסדר שצריך לעשות את מצוות הלילה בלילה ממש, ולא בזמן שדינו כלילה.

קידוש בזמן תוספת שבת

לכאורה, אחד מהנפק"מ בין התוס' בכתובות והתוס' בפסחים היא אם אפשר לקדש בערב שבת בזמן תוספת שבת. לדעת התוס' בכתובות, כיון שאין תוספת מועילה אלא לענין איסור מלאכה, אי אפשר לומר קידוש אלא בזמן שבת ממש. אבל לדעת התוס' בפסחים, הקדושה נמשכת ע"י קבלת שבת מבעו"י, ושפיר אפשר לקדש.

ובאמת קשה לומר לדעת התוס' בכתובות שאי אפשר לקדש בזמן תוספת שבת, שהרי בגמ' (ברכות כז:): איתא "אמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס והלכתא כוותיה". ומבואר שיכול לקדש בזמן תוספת שבת. וא"כ, צ"ע לדעת התוס' בכתובות, היאך אפשר לומר קידוש בזמן תוספת שבת אם התוספת אינה מועילה אלא לענין איסור מלאכה.

ויש להקשות קושיא זו על הרמב"ם ג"כ. הרמב"ם לא הזכיר הדין של תוספת שבת ויום טוב כלל. הוא רק הזכיר (בהל' שבייתת עשור א:ו) את הדין של תוספת יום הכיפורים. והכסף משנה (הל' שבת ה:ג) כתב "רבינו לא הזכיר פה דין תוספת מחול על הקדש וכתב ה"ה בפ"א מהלכות שבייתת עשור דטעמא משום דלית ליה תוספת דבר תורה אלא לעיניו יוה"כ לבד דס"ל דהלכה כמאן דדריש לקראי לדרשא אחרינא עכ"ל. ומשמע לי דדבר תורה שכתב לאו דוקא דמדרבנן נמי לית ליה תוספת דאל"כ הוה ליה להשמיטו". כלומר, שהמגיד משנה סובר ששיטת הרמב"ם היא שאין דין תוספת שבת מה"ת. אך הכסף משנה סובר שלהרמב"ם אין דין תוספת שבת כלל.

אמנם, הרמב"ם (הל' שבת כט:א) כתב "מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה". ומבואר מזה שס"ל להרמב"ם שקידוש הוא דין דאורייתא. אך כתב הרמב"ם (שם הל' יא) "יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדיין היא שבת שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט". הרי שס"ל להרמב"ם שמוותר לקדש מבעו"י.

ויש להקשות על הרמב"ם, אם דין הקידוש הוא דין דאורייתא, ודין תוספת שבת אינו אלא מדרבנן (כהמגיד משנה), או אין שום מושג כלל של תוספת שבת (כהכסף משנה), היאך אפשר לקדש מבעוד יום. הלוא לכאורה אי אפשר לקדש ביום ששי שאין בו קדושת שבת כלל.

וכבר עמד על זה המרדכי (מגילה ס' תשצח):

ונשאל לה"ר טוביא מווינ"א איך סגיא נהור פוטר בניו ובני ביתו מקידוש והא לרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצות פרק החובל א"כ לא מיחייב אלא מדרבנן והיכי אתי דרבנן ומפיק דאורייתא והשיב דאשכחן כוותיה גבי קידוש גופיה דאמרינן פרק תפלת השחר מתפלל אדם של שבת בע"ש

ואומר קדושה על הכוס והתם מוכח שהיינו שעה ורביע קודם הלילה שעדיין לא קידש היום דאין לומר דשאני התם דתוספת שבת דאורייתא ... דאמר הלכתא לא הוי תוספת שבת מה"ת ואפ"ה נפיק בההוא קידוש דמקדש מבע"י דאינו אלא מדרבנן ע"י קידוש דאורייתא שיחייב לאחר שתחשך גם בנדון זה האי סגי נהור יש לומר שמוציא אחרים המחוייבים מדאורייתא אע"פ שאינו מחויב הוא אלא מדרבנן ... [הסומא] יכול לבא לידי חיוב דאורייתא אם נתפקח.

כלומר, שאין להקשות על מה שסומא יכול להוציא אחרים ידי חובתם בקידוש שהרי מצינו כעין זה בקידוש עצמו שאנו מקדשים מבעוד יום כדי לצאת החיוב דאורייתא אע"פ שבזמן תוספת אין אנו מחוייבים אלא מדרבנן. וההסבר הוא משום שאם א' עכשיו הוא חייב מדרבנן וב' יבוא לידי חיוב דאורייתא, יכול להוציא את החיוב מה"ת. ולכן הסומא שאפשר לבא לידי חיוב דאורייתא אם נתרפא, וכן המקדש בערב שבת שיבוא לידי חיוב דאורייתא כשתחשך, יכולים להוציא את החיוב מה"ת.

והמג"א (רסז:א) הקשה על המרדכי, שלפי דבריו יוצא שקטן יכול להוציא את אחרים ידי חובתם מה"ת, שהרי קטן חייב מדרבנן עכשיו, ויבוא לידי חיוב דאורייתא. וידוע שאין קטן מוציא את הגדול ידי חובתו בחיוב דאורייתא. וא"כ קשה איך אפשר לומר שמי שהוא חייב מדרבנן ויבוא לידי חיוב דאורייתא יכול להוציא עכשיו את מי שחייב מה"ת.

והרב עובדיה יוסף (פתיחה לילקוט יוסף דיני חינוך) הביא יותר מעשרה אחרונים שתרצו שאין דמיון בין קטן לסומא. לגבי סומא המקדש הוא בר חיובא בעצם, רק שיש דבר אחר המונע אותו מלהיות חייב בפועל. משא"כ קטן שהוא בעצם אינו בר חיובא כלל, וכל חיובו אינו אלא משום מצות חינוך, אי אפשר לו להוציא אחרים ידי חובתם.

ונראה להסביר דבריהם, שהטעם שהמרדכי הצריך שיהיה חייב עכ"פ מדרבנן הוא לאו **סיבה** שיכול להוציא אחרים, אלא שהחיוב מדרבנן הוא **סימן** שהוא בעצם בר חיובא. לכן סומא, וגם מי שמקדש מבעו"י מוציאם אחרים (או עצמם) ידי חובת קידוש, שהחיוב מדרבנן מורה שיש איזו ענין של חיוב דאורייתא אך החיוב עדיין לא בא אל הפועל. אבל לגבי קטן אין החיוב מדרבנן סימן שהוא באמת חייב מדאורייתא, שהרי החיוב דרבנן הוא חיוב של חינוך, ובאמת מדאורייתא אינו חייב במצוות כלל. לכן אי אפשר לו להוציא אחרים ידי חובתם מה"ת.

והיוצא מזה הוא שלדעת המרדכי, אע"פ שאין דין תוספת מה"ת בפועל ולכן אינו יכול לקדש מטעם שחל תוספת שבת, מ"מ בזמן תוספת יש איזה מחייב של קידוש מה"ת קודם שהגיע זמנו בפועל. לכן אפשר לקדש בזמן תוספת, שהוא חייב עכ"פ מדרבנן, ולהוציא את עצמו ידי חובת קידוש מה"ת.¹³

ובספר אורות שבת (להגר"ש ואהרמאן ס' ו) הביא מהארץ צבי שהסביר באופן אחר למה אפשר לקדש מבעוד יום לדעת התוס' בכתובות והרמב"ם. עיין בנדריים (יג.) דמוכחא ברייתא "משום רבי אמרו מנין לנו לנולד בכור בתוך ביתו שמצוה להקדישו שנאמר הזכר תקדיש". כלומר שאע"פ שיש לבכור קדושה בלי להקדישו, מ"מ מצוה להקדישו. ומבואר מהגמ' שם שהגזיה"כ באה לאפשר ההקדש על דבר שכבר מקודש. כלומר, שהמצוה להקדישו את הבכור משוה את הבכור בשעת הקדשה כאילו לא הוקדש מרחם ולכן יכול לחול קדושת הפה.

כמו כן, השבת, שהוא "מקדשא וקיימא" (ביצה יז.) ולכן אין אומרים מקדש ישראל והשבת, שאין הקדושה באה מישראל אלא באה מאליו, ובלי קדושת הפה הרי הוא קדוש. מ"מ המצוה של זכור את יום השבת לקדשו היא מצוה להקדישו בפה, וכמו הבכור. אך שבת שונה מבכור באופן אחד. בשבת יש אפשרות לקדשו קודם הלילה וקודם שבאה הקדושה דממילא. משא"כ בבכור שאי אפשר לקדשו קודם שיצא מן הרחם. לכן בשבת אפשר לומר קידוש מבעוד יום אע"פ שאינו שבת.

¹³ ולדעת הכסף משנה הסובר שאין דין של תוספת שבת כלל, צריך לומר הסבר אחר למה להרמב"ם אפשר לקדש מבעוד יום.

והרב ואהרמאן העיר שיש ראייה לדברי הארץ צבי מדברי התוס' הרא"ש. עיין בתוס' הרא"ש (ברכות כז:): שכתב "קס"ד משום דקדושה מן התורה היא אין לו לאומרה מבעוד יום ומסיק שהיה אומר גם קדושה על הכוס משום דכתיב זכור את יום השבת דמשמע סמוך לכניסתו מדלא כתיב זכור **ביום** השבת לקדשו. כלומר, שמדכתיב את יום השבת ולא ביום השבת משמע שאין צריך לקדש את השבת בו ביום אלא יכול לעשות כן קודם כניסתו.

ומדברי התוס' הרא"ש מבואר כסברת הארץ הצבי שאין צריך לקדש את השבת ביום השבת ממש, אלא אפילו כשעודו חול יכול לקדשו. ובזה יש להסביר את דברי התוס' בכתובות והרמב"ם שסוברים שאין מושג של תוספת שבת (עכ"פ לענין מצוות היום) ואעפ"כ אפשר לקדש מבעוד יום.

ועיין מש"כ הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (א:יח) שהקשה על המרדכי שהטעם שיוצאים חובת קידוש מבעוד יום אע"פ שאין תוספת מה"ת הוא לאו משום שאפשר למי שהוא מחוייב מדרבנן להוציא מי שהוא מחוייב מה"ת, אלא משום שלגבי חג השבועות כתיב "בעצם היום הזה" והוא למעוטי תוספת, שאי אפשר לקדש מבעוד יום (וכמו שכתבנו לעיל בשמו). וא"כ מבואר שבשאר שבתות וימים טובים אפשר לקדש מבעוד יום. כלומר שיש גזיה"כ שאפשר לקדש מבעוד יום, ואין זה מדין תוספת אלא שיש לקדש אפילו כשלא בא השבת עדיין. והנצי"ב הביא ראייה לזה ממה שאפשר להבדיל מבעוד יום. וודאי שאי אפשר לקבל מוצאי שבת קודם הלילה. אלא צ"ל הדין של קידוש והבדלה לא נאמרו להיות דוקא בשבת ובמוצאי שבת אלא אף קודם כניסת השבת וקודם יציאת השבת.

ונראה שלשון הרמב"ם משמע שאפשר לקדש מבעוד יום, שהרי כתב "יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום **אף על פי שלא נכנסה השבת** וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום **אף על פי שעדיין היא שבת** שמצות זכירה לאמרה **בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט**". הרי שמדוייק מדברי הרמב"ם שמצוות קידוש והבדלה אינם צריכות להיות דוקא בשבת אלא יכול לקיימם "קודם לשעה זו כמעט."

קידוש בליל הסדר

האם מותר לקדש בליל הסדר בזמן תוספת יום טוב. לכאורה, כיון שלכל הדעות, מותר לקדש מבעוד יום בזמן תוספת שבת ויום טוב, ה"ה בליל הסדר מותר לעשות כן דמה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. והנה המחבר (תעב:א) כתב "לא יאמר קידוש עד שתחשך". ויש להקשות, שמכיון שאין גזיה"כ שאי אפשר לקדש מבעוד יום, קודם ליל הסדר, למה לא יאמר קידוש עד שתחשך.

ובאמת החת"ס (פסחים צט: ד"ה עד שתחשך) כתב שיכול לקדש מבעוד יום והביא ראייה מהגמ' (פסחים צט:). במש' תנן "ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך". ובגמ' איתא מאי איריא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי. כלומר, למה כתבה המש' כן דוקא בנוגע לפסח שאסור לאכול עד שתחשך, הלוא בשבת ויום טוב ג"כ אסור. ואם באמת אסור לקדש בליל פסח כשקבל יום טוב מבעוד יום, אין מקום לקושיית הגמ', שהרי יש חילוק גדול בין פסח שאי אפשר לקדש מבעוד יום, לבין שבת ויום טוב שאפשר. אלא צ"ל שאף בפסח מותר לקדש מבעוד יום, (וגם יכול לספר סיפור יציאת מצרים). רק אי אפשר לקיים מצות מצה קודם שתחשך.

ויש כמה הסברים באחרונים למה באמת אי אפשר לקדש בליל פסח מבעוד יום. הפמ"ג (מ"ז שם ס"ק א) כתב שהקידוש צריך להיות בזמן הראוי למצה משום שבעיני קידוש במקום סעודה. ואם אי אפשר לאכול את המצה באותה שעה, יש חסרון של קידוש במקום סעודה.

והתה"ד (קלוז) כתב:

יראה דלא שרי למיעבד הכי [היינו לקדש מבעוד יום], דהתוס' ומרדכי ואשירי ריש ע"פ כתבו בשם הר"י דאורליני"ש, דאין מצות מצה ומרור אלא בלילה ממש. וא"כ אע"ג דקודם שיסיים האגדה ויגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש, מ"מ כוס של קידוש שהוא אחד מד' כוסות גם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבדינא כדי שישאלו התינוקות, וכ"ש האגדה עצמה בעי נמי דליהוי בשעת שראוי לאכול מצה ומרור, דכל הני אמצות מצה ומרור שייכי, וגמרינן ודרשינן והגדת לבנך כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ר"ל בשעה שראוי לאכול מצה ומרור, דהא מבעוד יום נמי היה יכול להניח לפניו. וא"כ ע"כ אין לומר האגדה קודם הלילה ממש, והשינוי נמי אין כאן דרך כדי שישאל הבן ויגיד לו האב. וקידוש נמי הואיל וכוסו בכלל ד' כוסות מן הרמזים בלשון גאולה במצה שהיא זכר לחירות, א"כ כולהו צריכינן שיהא לילה ממש.

כלומר, שהטעם שאינו יכול לקדש מבעוד יום אינו חסרון בקידוש אלא משום שהכוס של קידוש הוא חלק מהד' כוסות, וצריך לשתות את הד' כוסות דוקא בלילה. שההיקש בין פסח למצה אינו רק לענין מצה אלא לכל מצוות הלילה שסובבים והולכים אחר המצה. ולכן ד' כוסות וסיפור יציאת מצרים וכרפס כולם צריכים להיות בלילה ממש. ועיין בגרי"ז (שהבאנו לעיל) שכתב כעין זה, שכל שהוא זכר לחירות צריך להיות בדוקא בזמן חירות שהוא בלילה. ומכיון שד' כוסות הוא זכר לחירות, צריך לשתותם דוקא בלילה.

והנה המג"א (תעב:א) כתב "דכוס של קידוש הוא אחד מארבע כוסות וכולן צריכים להיות בלילה". והוא טעמו של התה"ד. אמנם, הט"ז (שם) כתב "דמצה דומיא דפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא בלילה והקידוש צריך שיהי' בשעת ראויה למצה". ועיין בס' ארץ הצבי (להגר"צ שכטר ד:ה) שהסביר, שלדעת המג"א הקידוש בעצם אינו מחובות הלילה. רק שתיית הכוס צריך להיות בלילה כדי לקיים מצות ד' כוסות שיהיו דרך חירות. אמנם, מכיון שאינו יכול לקדש בשעה שאינה ראויה לשתיה, ממילא אינו יכול לקדש אלא בלילה ולא בזמן תוספת משום שאי אפשר לשתות את הכוס של קידוש אלא בלילה ממש. אבל להט"ז עיקר הטעם שאינו יכול לקדש בזמן תוספת יום טוב הוא משום שעצם הקידוש הוא חלק ממצות סיפור יציאת מצרים. כלומר, שחלק ממצות סיפור יציאת מצרים הוא לספר על ד' כוסות. ומכיון שהכוס הראשון הוא כוס של קידוש, והקידוש הוא התחלת מצות סיפור יציאת מצרים, ממילא צריך לקדש בלילה.

והנפק"מ בין המג"א והט"ז היא אם יכול להתחיל את הקידוש בזמן תוספת ולגומרה בלילה ממש באופן שיכול לשתות בלילה. לדעת המג"א אפשר לעשות כן משום שהקפידא היא רק לשתות את הכוס בלילה. אבל לדעת הט"ז כיון שהקידוש הוא חלק ממצות סיפור יציאת מצרים, אסור להתחיל לקדש עד הלילה ממש.

סיכום

מצינו ג' שיטות בראשונים לענין תוספת שבת, אם התוספת מועילה רק לענין איסור מלאכה, או שמועילה לקיים מצוות היום, או שמועילה כדי להשוות את היום ללילה. אך לכולי עלמא יש ענין של קבלת שבת מבעוד יום. ועיין במדרש הגדול (שמות לא:טז), "דבר אחר ושמרו בני ישראל את השבת שצריך להוסיף מחול על קדש ... ר' מאיר מושלו משל למה הדבר דומה למי שהוא שומר את הפרדס אם משמרו מבפנים אינו משתמר אם משמרו מבחוץ הרי הוא משתמר". הרי שכדי לשמור את השבת כראוי צריך להוסיף מחול על הקדש ולקבל את השבת מבעוד יום.